

STŘEDOŠKOLSKÁ ODBORNÁ ČINNOST

Obor č. 16: Historie

Historické souvislosti ruské anexe Krymu

Pavla Dostálová

Jihomoravský kraj

Sokolnice, 2024

STŘEDOŠKOLSKÁ ODBORNÁ ČINNOST

Obor č. 16: Historie

Historické souvislosti ruské anexe Krymu

The Historical context of the Russian annexation of Crimea

Autor: Pavla Dostálová

Škola: Gymnázium Matyáše Lercha, Brno, Žižkova 55,
příspěvková organizace, 616 00 Brno

Kraj: Jihomoravský kraj

Konzultant: doc. PhDr. Radomír Vlček, CSc.

Sokolnice 2024

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou práci SOČ vypracovala samostatně a použila jsem pouze literaturu uvedenou v seznamu bibliografických záznamů.

Prohlašuji, že tištěná verze a elektronická verze soutěžní práce SOČ jsou shodné.

Nemám závažný důvod proti zpřístupnění této práce v souladu se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorských a o změně některých zákonů (autorský zákon) v platném znění.

V Sokolnicích dne 1. 2. 2024

Pavla Dostálová

Poděkování

Chtěla bych především poděkovat svému konzultantovi, panu doc. PhDr. Radomíru Vlčkovi, CSc., za jeho ochotu mi kdykoliv pomoci a za jeho velmi užitečné rady a připomínky k obsahu mé práce. Dále mu také děkuji za poskytnutí literatury a doporučení materiálů k mé práci.

Také bych chtěla poděkovat svému učiteli českého jazyka a literatury, panu PhDr. Stanislavu Zajíčkovi, za ochotu pomoci mi při pravopisné korekci a svému učiteli matematiky, panu Mgr. Romanu Podlenovi za typografickou korekci mé práce.

Na konec bych také ráda poděkovala své rodině, která mě vždy, když je to potřeba, podporuje.

Anotace

Práce SOČ s názvem „Historické souvislosti ruské anexe Krymu“ se zabývá historickými událostmi od počátku Moskevského státu a pádu Zlaté hordy až po první anexi Krymu v roce 1783 (a částečně i po ní). Dále zkoumá její příčiny a následky.

Hlavní badatelské otázky jsou:

Proč Rusko tolik usiluje o získání Krymu?

Jak je vůbec možné, že si Rusko činí nárok na Krym?

Byl Krym někdy v dějinách skutečně ruský?

A proběhl v minulosti nějaký pokus o anexi, nebo je to nápad až dnešního Ruska?

Práce vychází pouze z literatury, nikoliv z informací z internetu. Je to především proto, že na internetu se nachází příliš mnoho neověřených a zavádějících informací.

Badatelskou metodou bude historická analýza společně s komparací zjištěných informací.

Klíčová slova

Krym, Osmanská říše, krymští Tataři, anexe, Moskevský stát

Annotation

The work of the SOČ entitled "Historical Context of the Russian Annexation of Crimea" deals with historical events from the beginning of the Moscow State and the fall of the Golden Horde to the first annexation of Crimea in 1783 (and partly after it). It also examines its causes and consequences.

The main research questions are:

Why did Russia strive so hard to gain Crimea?

How is it even possible that Russia is making a claim to Crimea?

Has Crimea ever been truly Russian in history?

And has there been any attempt at annexation in the past, or is it the idea of today's Russia?

This thesis is based on literature only, not on information from the internet. This is mainly because there is too much unverified and misleading information on the internet. The research method will be historical analysis along with a comparison of the information found.

Keywords

Crimea, Ottoman Empire, Crimean Tatars, annexion, Moskow state

Obsah

1 Úvod.....	7
1.1 Cíl práce	8
1.2 Metodika práce.....	8
1.3 Technická poznámka	9
2 Konflikty Ruska a Krymu v historii	10
2.1 Počátky konfliktů	10
2.2 Vztahy Ruska a Krymu před vládou Ivana IV. Hrozného.....	11
2.3 Výboje za panování Ivana IV. Hrozného	13
2.3.1 Pokusy Ivana IV. o zisk Krymu	14
2.3.2 Neúspěchy Ivana IV.....	15
2.3.3 Boje Ivana IV. s krymským chánem Devletem Girejem	15
2.3.4 Vpád krymských Tatarů do Moskvy.....	16
2.3.5 Livonská válka.....	18
2.4 Vztahy Ruska a Krymu po smrti Ivana IV. Hrozného.....	18
2.5 Panování Borise Fjodoroviče Godunova	19
2.6 Období Lžidimitrijů a velké smuty	20
2.7 Nástup Romanovců	21
2.8 Začátek pádu Osmanské říše	22
2.8.1 Dohoda Rzeczpospolité s Moskvou	23
2.8.2 Golicynova tažení na Krym.....	24
2.10 Boje o Krym během vlády Anny Ivanovny.....	28
2.11 Anexe Krymu v roce 1783	30
2.11.1 Rusko-osmanské války	30
2.11.2 Šagin Girej jako krymsko-tatarský chán	31
2.11.3 Mocný spojenc Ruska.....	32
2.11.4 Reakce na anexi	33
2.11.5 Carevnina cesta na Krym.....	33
2.11.6 Ruská kolonizace Krymu	34
2.11.7 Důsledky ruské anexe Krymu	36
3 Závěr	37
4 Jmenný rejstřík.....	39
Použitá literatura	42
Obrázky.....	43

1 Úvod

V roce 2014 světem otřásla zpráva o obsazení Krymu ruskými vojsky. O osm let později, v únoru roku 2022, vypukla na Ukrajině válka, vyvolaná ruským prezidentem Vladimírem Putinem. Pro pochopení činů dnešního Ruska se musíme ponořit do dějin tohoto mocného státu.

Práce se zabývá historickými událostmi přibližně od pádu Zlaté hordy a vzniku Moskevského státu do anexe Krymu v roce 1783. Domnívám se, že co se týče ruského zabrání Krymského poloostrova jedná se o tu nejdůležitější epochu. V tomto roce se totiž událo to, co lze označit jako první anexi Krymu ruským impériem.

Krymský chanát, vzniklý po pádu Zlaté hordy, byl pro tehdejší Moskevský stát nebezpečím. Krymští Tataři prováděli výboje po staletí a snažili se proniknout do Moskvy. To se samozřejmě Rusům nelíbilo, ale zpočátku neměli jinou možnost než se bránit. Zvláště poté, kdy se Krym stal vazalem Osmanské říše. Jeho kroky byly často podpořeny či započaty Osmany, kteří se během let snažili pronikat do Evropy, než byli roku 1683 poraženi u Vídně. Ale i poté bylo osmanské nebezpečí spojené s krymským vazalstvím pro Evropu i Rusko stále přítomné. Vůči Krymu se tato skutečnost měnila až ve 2. polovině 18. století.

Rusové Krym ale vnímali také jako „ráj“. Bohatí statkáři se na něm v 19. století zakupovali, jak oni, tak nejvyšší představitelé Ruska si na něm nechali stavět luxusní chaty – dače. Krym byl pro ně cenný podnebím, ovocem, vínem i dalším. Především ve 20. století pak představovala možnost dovolené na Krymu velký luxus. Mladí komsomolci včetně zahraničních, třeba i českých pionýrů dostávali pobyt na něm jako mimořádnou odměnu (např. mezinárodní dětský tábor Artěk poblíž Jalty). Rusko a Sovětský svaz si Krym doslova mytizoval a vytvářel o něm vlastní představy, kvůli kterým pak Krymské Tatary vysídlovali (nezapadali do ruských představ o ideálním Krymu). I když vysídlovací politika byla především záležitostí čelných představitelů ruského státu, nejvýrazněji Josifa Vissarionoviče Stalina.

1.1 Cíl práce

Cílem této práce je zaznamenat a popsat historické vztahy mezi Krymem a Ruskem do doby první anexe Krymu v roce 1783 (s částečným přesahem po ní). Jistě si mnoho z nás někdy položilo otázku, proč vlastně Rusko tolik usiluje o zisk Krymu. Neustále se (především v posledních letech) vyskytuje též otázka, jestli by měl Krym patřit spíše Rusku nebo Ukrajině. Hlavními badatelskými otázkami předložené práce tedy jsou: Jak je možné, že si Rusko na Krym činí nárok? Byl Krym někdy v dějinách skutečně ruský? A proběhl v minulosti nějaký pokus o anexi, nebo je to nápad až dnešního Ruska? Právě na ně by měla tato práce odpovědět a nabídnout další zamyšlení nad tradicemi imperiální politiky současně Ruské federace.

1.2 Metodika práce

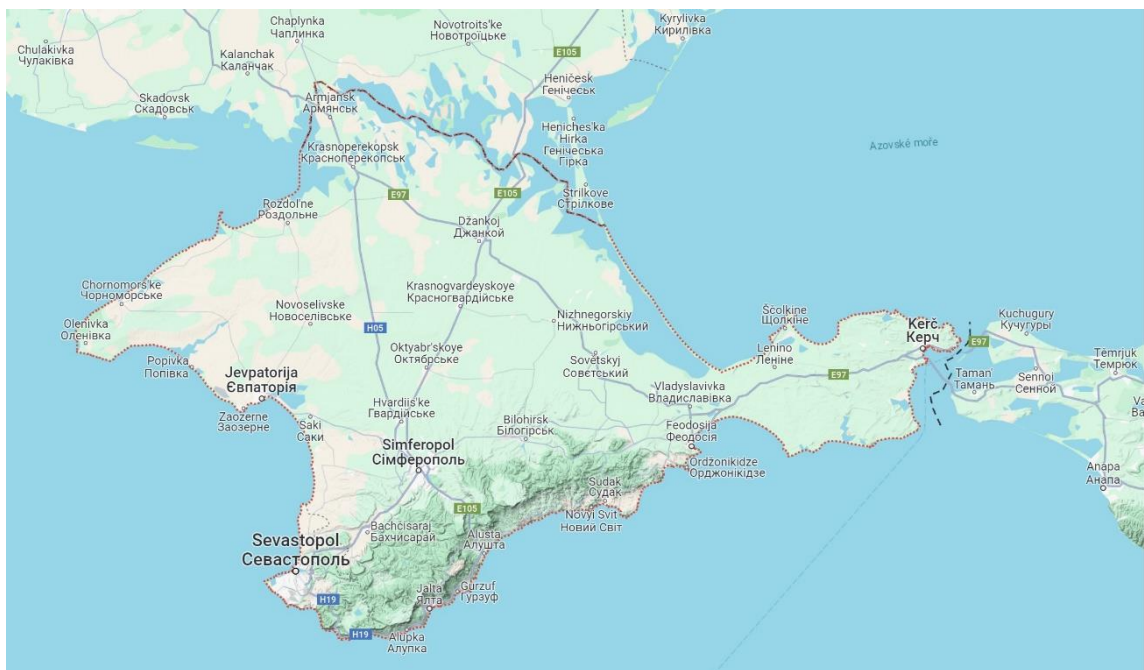
Pro napsání práce, která se snaží vysvětlit výše zmíněné otázky bylo nutné, abych poctivě přečetla vícero knih, které se tématem anexe Krymu nebo historií Krymu zabývají. Z čistě internetových pramenů jsem naopak nečerpala vůbec, neboť se v nich až příliš často objevují zavádějící informace a dezinformace. Můj postup byl tedy takový, že jsem vždy přečetla několik kapitol určitých knih a z nich jsem poté čerpala informace (odkazy na prameny, ze kterých jsem čerpala, jsou vždy uvedeny v poznámkách pod čarou ve spodní části příslušné strany).

Nejvíce jsem čerpala z knihy *Poloostrov Krym: od křižovatky kultur k ruské kolonii; Řecko – Řím – Byzanc – Osmanská říše – Krymský chanát – Ruské impérium – Sovětský svaz – Ukrajina – Ruská federace* (Helena Ulbrechtová – Radomír Vlček (eds.) Praha: Slovanský ústav AV ČR, v. v. i., 2022. ISBN 978-80-86420-85-1). Dále jsem využila informace především z knih *Dějiny Ruska* (Milan Švankmajer, Václav Veber, Zdeněk Sládek, Vladislav Moulis. Vydání. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. Dějiny států. ISBN 80-7106-128-X.); *Kapitoly z ruských dějin 18. století: Geneze a vývoj ruského impéria*. (Radomír Vlček. Brno: Masarykova Univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-6930-5.) a také z knihy *Impérium – stát – společnost: Proměny Ruska v 18. století* (Radomír Vlček. Praha: Nakladatelství Historický ústav AV ČR, v. v. i., 2021. ISBN 978-80-7286-368-6.).

1.3 Technická poznámka

Pro lepší pochopení dějinného kontextu je důležité znát data a období. Z tohoto důvodu jsem za jména panovníků při jejich prvním zmínění zapsala dobu jejich panování.

U některých podstatných historických událostí, které dějiny Krymu zásadně ovlivnily, jsou letopočty uvedeny též. Zároveň v ruských a krymských dějinách najdeme čas od času i např. německá či anglická jména osobností apod., protože v určité době vstoupili do služeb ruského státu. Ruské prostředí si jejich jména upravilo podle svého zvyku. Některá jména tedy jsou zapsána v původním (německém či anglickém) znění a v závorkách jsou uvedeny jejich poruštěné podoby.

Obrázek 1: mapa Krymu z ledna roku 2024

2 Konflikty Ruska a Krymu v historii

2.1 Počátky konfliktů

Z dnešního laického pohledu to možná zní neuvěřitelně, ale Krym pro Ruské impérium skutečně představoval dlouhodobě nebezpečí. Po vzniku Krymského chanátu (1441) a po pádu Zlaté hordy (1502) se krymští Tataři rozhodli podnikat nájezdné výpravy především do Polsko-litevské unie a také do tehdejšího Moskevského státu. Ten musel dlouhodobě platit tribut tatarsko-mongolským chánům, ale velký kníže moskevský Ivan III. Vasiljevič (1462–1505) se rozhodl vzepřít. Jeho vzepření neproběhlo ze dne na den, ale postupně, dle toho, jak získával nová území. Právě se ziskem dalších míst (v průběhu let získal Moskevský stát všechna území, která obývali obyvatelé ruského etnika) velkému knížeti moskevskému Ivanu III. Vasiljeviči začalo růst sebevědomí, a proto našel dost odvahy k tomu, aby odmítl platit daň, a tak došlo s Tatary ke střetu.¹ Po bitvě na řece Ugře (1480), ke které ani nedošlo (obě vojska stála na protilehlých stranách řeky a ani jedno se neodvážilo řeku přejít), se mu podařilo této nadvlády zbavit. Byla to tak výrazná změna, že si mohl osobovat titul samoděržavného vládce. Ovšem možnost tatarského útoku nad jeho zemí neustále visela. Chanáty, které vznikly po pádu Zlaté hordy, představovaly po několik dalších staletí pro Moskevský stát hrozbu, a v důsledku nutného, téměř permanentního soustředění se na odražení jejich útoků docházelo v Rusku k brzdění nutného kulturně – civilizačního rozvoje.²

Moskevský stát v průběhu dalších let zesiloval svoji pozici a moc, čímž byl Krymský chanát znepokojen. Potřeboval podporu pro své plány, které se podobaly pozdějším plánům ruským: přinejmenším být mocenským konkurentem, ale ideálně si protivníka podmanit. Spojence pro naplnění těchto idejí našel Krymský chanát v Osmanské říši. Tedy abychom byli přesní, spíše byl *přinucen* najít jej v Osmanské říši. Osmané Krym

---

¹ ŠVANKMAJER Milan – VEBER Václav – SLÁDEK Zdeněk – MOULIS Vladislav: *Dějiny Ruska*. Vydání.1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. Dějiny států. ISBN 80-7106-128-X. s. 31.

² ULBRECHTOVÁ Helena – VLČEK Radomír (eds.): *Poloostrov Krym: od křižovatky kultur k ruské kolonii; Řecko – Řím – Byzanc – Osmanská říše – Krymský chanát – Ruské impérium – Sovětský svaz – Ukrajina – Ruská federace*. Praha: Slovanský ústav AV ČR, v. v. i., 2022. ISBN 978-80-86420-85-1. s. 96–97

ovládli, ale přece jen jim nebyl zcela podřízen. Osmané jej brali jako spojence a pomocníka při expanzích.³

Expanze Krymského chanátu do Moskevského státu v 16. století tedy pokračovaly. Při jednom z tažení se Tataři dostali až k Moskvě, kterou ohrozili natolik, že také velký kníže moskevský Vasilij III. Ivanovič (1505–1533) se rozhodl raději z Moskvy uprchnout. K obsazení Moskvy nedošlo díky diplomatickému jednání, které vedlo ke znovunastolení moskevského vazalství vůči Krymskému chanátu. Přestože se velký kníže moskevský Vasilij ve smlouvě zavazoval k tzv. „věčnému míru“, v momentě, kdy dal dohromady dostatečně silnou novou armádu, se obrátil proti Krymskému chanátu a začal hospodářskou blokadou. Zakázal obyvatelům Moskevské Rusi navštěvovat trhy, na kterých byli přítomni též Tataři a totéž platilo i obráceně. Izoloval tím tak svoji říši, která však nebyla na něco takového, jako je ekonomická samostatnost, či dokonce konkurence, připravena. Jeho příkladem se inspirovali také jeho nástupci, což vedlo ke zhoršení ekonomické a politické situace Moskevského státu. Dále se pokusil o uplácení důležitých osob, které mu měly zajistit porážku Krymského chanátu způsobenou spiknutím proti jeho vládci. Jenže tito lidé byli odhaleni, odsouzeni a popraveni. Velkého knížete moskevského Vasilije se to nikterak nedotklo a pokračoval ve svých nekalých praktikách.⁴

2.2 Vztahy Ruska a Krymu před vládou Ivana IV. Hrozného

Synem velkého knížete moskevského Vasilije III. byl Ivan IV. Hrozný (1533–1584). Když velký kníže moskevský Vasilij III. zemřel (1533), byli mu tři roky, takže za něj vládla jeho matka Jelena Glinská jako regentka.⁵ Později, po její smrti (dle názoru některých historiků byla otrávena⁶) za Ivana vládli ruští velmoži/bojaři.⁷

Během vlády Jeleny docházelo k dalšímu střetávání mezi Tatary a Moskevskou Rusí. Velkou roli v tom hráli také záporožští kozáci. Usazovali se na území mezi Polsko-

---

³ ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 97

⁴ ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 97–99

⁵ ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 99

⁶ ŠVANKMAJER – VEBER – SLÁDEK – MOULIS. s. 35

⁷ ŠVANKMAJER – VEBER – SLÁDEK – MOULIS. s. 35

litevskou unií, Krymským chanátem a Moskevskou Rusí. Ukrajínští kozáci ovšem podnikali nájezdy na vesnice krymských Tatarů a Osmanských Turků, nepozorovaně podporované Moskevským státem. Oficiální vyjádření Moskvy na útoky kozáků znělo nicméně jinak, poněvadž prohlásila, že kozáci jsou lidé bez závislosti na Moskevském státu a pouze přítomnost několika uprchlíků právě z Moskvy dala vzniknout názoru, že by mohli být Moskvou nějak podporováni.⁸

Důkazem této podpory může být dohoda kozáckého hetmana Dmytra Vyšněveckého s regentkou Jelenou Glinskou na společném tažení proti Krymskému chanátu. Vyšněveckij se o zrealizování podobné výpravy pokoušel i v Polsko-litevské unii, ale bezúspěšně, proto se obrátil k Moskvě.

Krymští Tataři se ve 40. letech 16. století ve svých útocích na Moskevský stát stávali činorodějšími. Využívali toho, že Moskvě nevládla pevná ruka velkého knížete a jeho moc byla utlumena. U moci byli bojaři a docházelo k mocenskému boji mezi vlivnými rody Šujských a Bělských. Bylo to období vyplněné spiknutími.⁹ Tataři se tudíž toho snažili využít, Moskvu co nejvíce oslabit, získat kořist a v neposlední řadě také se pokusit o její podmanění. Moskevský stát pro Krym představoval silného mocenského i hospodářského konkurenta. Tataři se chtěli této hrozby zbavit, proto neustále útočili.¹⁰

Výboje Krymu proti Moskvě nepřestaly ani po smrti Jeleny Glinské (1538). Nadále pokračovaly a např. v roce 1541 se krymský (dříve i kazaňský) chán Saip Girej (1531 až 1552) rozhodl uskutečnit další nájezd proti Moskevské Rusi. Těžil z dalších velkých mocenských sporů mezi bojary, které nastaly po úmrtí Jeleny. Někteří bojaři se dokonce rozhodli přidat k Tatarům, protože se domnívali, že by jim to při těchto sporech určitým způsobem mohlo pomoci (např. Semjan Fjodorovič Bělský a jeho snaha o porážku Šujských). Tento vpád byl však neúspěšný a pod velením Šujských se Moskevský stát ubránil. Budoucí car Ivan IV. byl v době tažení ještě nezletilý, a tak strávil několik dní modlitbami za záchranu Moskvy před Vladimírskou ikonou Panny Marie –

---

⁸ ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 98–99

⁹ ŠVANKMAJER – VEBER – SLÁDEK – MOULIS. s. 35

¹⁰ ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 100

Bohorodičky v Uspenském chrámu. Lidé věřili, že Moskvu zachránil právě on těmito svými modlitbami.¹¹

2.3 Výboje za panování Ivana IV. Hrozného

Roku 1547 se Ivan IV. Vasiljevič stal opravdovým vládcem Moskvy. Již předtím byl sice oficiální hlavou státu, ale faktickou moc za něj měli bojaři (dříve jeho matka Jelena).

Tohoto roku však Ivan IV. Vasiljevič dosáhl plnoletosti, která byla v tehdejší Rusku 17 let. Při své korunovaci, kterou připravil nejvyšší duchovní Moskevského státu metropolita Makarij, byl označen titulem „car moskevský a vši Rusi“. Je známo, že již před Ivanem někteří moskevští vládci používali titul cara,

ale byl to právě Ivan IV. Hrozný, který tento titul svou korunovací zbožstil, zlegalizoval a udělal z něj oficiální korunovací zvýrazněný titul.¹² Titul podtrhl skutečnost, že se stal skutečným samoděržavným vládcem od Boha. I když mu při vládnutí pomáhala tzv. Vybraná rada, v jejímž čele stál Ivanův zpovědník Silvestr a také jeho komorník Alexandr Fjodorovič Adašev.¹³

Obrázek 2: car moskevský a vši Rusi Ivan IV. Vasiljevič

Ivan IV. pokračoval v expanzivní politice svých předchůdců. Především se snažil o porážku a podmanění si dvou hlavních hrozeb pro Moskvu: tatarských chanátů a Rzeczpospolité.¹⁴ Prakticky hned po převzetí vlády sestavil velké vojsko a vyrazil na tažení proti Kazaňskému chanátu. Došlo ke dvěma vítězstvím Kazaně (roku 1547 a 1550), ale roku 1552 dokázal Ivan IV. dát dohromady stopadesátitisícovou armádu, která měla k dispozici sto padesát děl. Takto silné armádě již Kazaňský chanát nedokázal konkurovat a po posledním vzepření byl dobyt. Téměř všichni vojáci-obránci

---

¹¹ ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 101

¹² ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 101

¹³ ŠVANKMAJER – VEBER – SLÁDEK – MOULIS. s. 36

¹⁴ ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 101

Kazaně byli zabiti a během následujících čtyř let docházelo k masovému vraždění jejich obyvatel. Tak porazil Ivan IV. první chanát.¹⁵

2.3.1 Pokusy Ivana IV. o zisk Krymu

Po porážce Kazaně se car zaměřil na získání Astrachaňského chanátu. Povedlo se mu to roku 1556. Poté přišel čas zaměřit se na Krymský chanát. Ivan IV. byl v tomto ohledu ovlivněn svou Vybranou radou, která mu tvrdila, že z Krymu momentálně hrozí největší nebezpečí. Car se rozhodl následovat její rady a ve stejném roce zaútočil na Krymský chanát. Jeho první výprava (podporovaná kozáky) však skončila neúspěšně. Krymští Tataři rozhodli o protiútoku a jako hlavní úkol si zvolili zničení kozáků. Proto se vydali obléhat ostrov Chortyca, nacházející se na řece Dněpr u města Záporoží, kde se kozáci opevnili. Tataři sice neuspěli, ale nedali se odradit a další rok se o dobytí ostrova znovu pokusili. Měli podporu od Osmanské říše, ale kozákům pomohla vojska Ivana IV., díky nimž dokázali vyhrát.¹⁶

Tímto ovšem pokusy Ivana IV. o ovládnutí Krymu neskončily. Ivan IV. rozhodl o dalším tažení, které započalo roku 1559. Jednalo se spíše o trestnou výpravu za účelem předvést sílu Moskvy a nasbírat kořist. Ve vesnicích, kterými vojska procházela, docházelo k loupění a plnění. Výpravě velel z pověření Ivana IV. kostromský šlechtic Daniil Fjodorovič Adašev (bratr carova komorníka Alexandra Fjodoroviče Adaševa). Tažení bylo vedeno z dolního toku Dněpru ve směru do ústí Černého moře. Když se však moskevské vojsko dozvědělo o blížících se krymsko-tatarských a osmanských jednotkách, většinou a narychlo se obrátilo zpět do Moskevského státu. Několik jednotek však zůstalo a pokračovalo v plnění. Byli to převážně kozáci vedení hetmanem Vyšněveckým. On sám byl ale nakonec Osmany zajat a popraven.¹⁷

Ivanovo druhé tažení na Krym by se ve své podstatě dalo klasifikovat jako úspěšné. Moskva získala mnoho kořisti a většina armády se po objevení hrozby krymsko-tatarského vojska vrátila zpět. Vybraná rada tedy byla přesvědčená, že by bylo vhodné

---

¹⁵ ŠVANKMAJER – VEBER – SLÁDEK – MOULIS. s. 36–37

¹⁶ ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 101–102

¹⁷ ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 102

v nájezdech na Krymský chanát neustávat. S tímto názorem Ivan IV. nesouhlasil, vyjednal s Krymem „trvalý“ mír a zaměřil se na expanzi proti Litvě a Pobaltí (známá jako Livonská válka). Tento tzv. „trvalý“ mír nakonec příliš dlouhé trvání neměl. Protentokrát ale byli vinni Krymští Tataři.¹⁸

2.3.2 Neúspěchy Ivana IV.

Ivan IV. se tak dostal do prekérní situace. Ze dvou stran Moskevského státu byly vedeny boje. Armáda Moskvy nebyla v takovém stavu, aby dokázala odolávat dvěma náporům, což si Ivan IV. odmítal dlouho připouštět. V důsledku toho začaly přicházet neúspěchy. Je možné, že právě kvůli své rozvíjející se duševní chorobě začal trestat ve vlastním vojsku. Jeho choroba ho vedla k myšlenkám, že všude kolem něj číhá pouze zrada a spiknutí.¹⁹ Snažil se tedy odhalit zrádce a, aby se stali dostatečnou výstrahou pro ostatní, pak je potrestat s nesmírnou krutostí. Tím chtěl také dokázat svou sílu a své schopnosti.²⁰

2.3.3 Boje Ivana IV. s krymským chánem Devletem Girejem

Na přelomu 60. a 70. let 16. století docházelo k bojům Ivana IV. s krymským chánem Devletem Girejem (1512–1577). V tomto konfliktu šlo o zisk Kazaně a Astrachaně Osmanskou říší. Krymsko-tatarský chán Devlet Girej po Ivanu IV. požadoval, aby se těchto území vzdal, protože mají patřit krymsko-tatarskému chánovi, resp. osmanskému sultánovi (Krym byl od určité doby vazalem Osmanské říše). Ivan IV. nesouhlasil, a to vedlo osmanského sultána, aby za pomoci Krymského chanátu rozpoutal boje. Sultán chtěl ziskem Astrachaně rozšířit svá území na Kavkaze. Bohužel pro Osmanskou říši se rozhořel spor mezi ní a Habsburky, takže bylo nutné stáhnout osmanská vojska a přenechat velení krymsko-tatarskému chánovi, který vedl dál své výpady na jih Ruska.²¹

---

¹⁸ ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 102–103

¹⁹ ŠVANKMAJER – VEBER – SLÁDEK – MOULIS. s. 41–42

²⁰ ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 103

²¹ ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 103

O několik let později vedl krymsko-tatarský chán další, tentokrát úspěšné tažení. Z počátku bylo iniciováno Osmanskou říší, která ale posléze musela řešit konflikt s Benátkami, takže v útocích pokračoval krymsko-tatarský chán Devlet Girej sám. Tažení bylo opravdu plné úspěchů. Roku 1571 se krymsko-tatarským jednotkám podařilo dobýt a zcela vyplenit Moskvu. Ivana IV. zachránil útěk. Ovšem po vítězství krymsko-tatarských jednotek se musel pokořit chánu Devletu Girejovi. Dle starého zvyku zlatohordských chánů musel na kolenou prosit chána o toleranci a odpuštění. Krymsko-tatarský chán se současně dožadoval placení tributu (tatarské daně). Ivan IV. s tímto rozhodně nesouhlasil a všemi možnými způsoby se snažil z placení tributu vymluvit. Nechtěl, aby tím byla snížena jeho autorita, a proto o sobě tvrdil, že je pouze ubohý car, který se snaží dát do pořádku zemi, kterou zničili bojaři. Důležitou roli při přesvědčování hrál i slib Ivana, kterým zaručoval, že se nebude bránit rozhodnutím chána Devleta Gireje a ani se nebude snažit o spiknutí proti jeho osobě.²²

Jak se dalo očekávat, tento slib neměl dlouhé trvání. Ještě před začátkem dalšího ruského tažení na Krym trestal Ivan IV. ve svém vojsku. K popravě stačilo obvinění z neschopnosti nebo příliš vysoká pozice ve vojsku. Jedním z popravených byl významný moskevský bojar a d'jak Ivan Michajlovič Viskovatyj. Právě on byl popraven z toho důvodu, že zastával funkci náčelníka Vyslaneckého prikazu. To byla až moc vysoká pozice, neboť Ivan Michajlovič mimo jiné jednal s Devletem Girejem, a tudíž měl mnoho informací, které se týkaly např. cara Ivana a jeho diplomatických způsobů. Ivan IV. nebyl spokojený s množstvím informací, které měl Ivan Michajlovič k dispozici, a proto jej obvinil, že je zrádce a svou zradou pomohl k porážce Moskvy.²³

2.3.4 Vpád krymských Tatarů do Moskvy

Nájezdy krymských Tatarů tedy nadále pokračovaly. Zdá se to až neuvěřitelné, kolik tažení a různých bojů bylo jen za dobu vlády Ivana IV. provedeno. Poslední velký a ničivý vpád krymských Tatarů byl veden na začátku 70. let 16. století. Když Tatarům došlo, že Ivan IV. svůj slib o neútočení nedodrží, sestavili vojsko a začali podnikat další

---

²² ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 103–104

²³ ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 104

nájezdy. Proti nim Ivan IV. shromáždil dvě vojska, jenže Tataři byli rychlejší a obratnější, takže se moskevskému vojsku vyhnuli a dorazili až k Moskvě. Ivan IV. se zachoval stejně jako při předchozím tažení Tatarů na Moskvu – utekl. V Moskvě zanechal příliš slabé jednotky na to, aby se dokázaly ubránit krymským Tatarům s mnohonásobně větším vojskem, a to mělo za následek totální vyplenění, vypálení a zničení Moskvy. Obyvatelé byli zabiti či odvedeni do otroctví. Z dobových pramenů víme, že mrtvých bylo tolik, že nezbyl skoro nikdo, kdo by je mohl pohřbít.²⁴

Tohle zničení Moskvy nahrálo Devletu Girejovi, který ho využil k dalšímu pokusu o vymáhání placení tributu Krymu. Ivan IV. se opět nechtěl podvolit a dával si záležet na tom, aby jednání protahoval. Potřeboval totiž čas na sestavení nového vojska a přípravu odvetného tažení, což měl protentokrát za úkol kníže Michail Ivanovič Vorotynskij. V srpnu roku 1572 došlo k bitvě u Molodi, kde vyhrála armáda Moskvy. Moskevská strana tvrdila, že donutila Devleta Gireje ustoupit až na Krym. Pravděpodobnější ale je, že se tatarská vojska stahovala v důsledku blížícího se podzimu (obvyklá doba návratu Tatarů do ležení). Každopádně stažením vojsk Devleta Gireje na Krymský poloostrov skončilo poslední velké tažení krymských Tatarů proti Moskvě. Došlo k zakončení krymsko-tatarských vpádů do Moskevského státu, a i když se nejspíše (obzvláště v jižních oblastech) nějaké další menší vpády uskutečnily, již nebyly tolik ohrožující.²⁵

Položme si otázku: co se stalo s velitelem takto úspěšného tažení? Přirozeně bychom očekávali, že bude náležitě odměněn. Jenže kníže Michail Ivanovič Vorotynskij byl až příliš úspěšný, čímž si získal velkou popularitu a vážnost. Již několikrát jsme viděli, co se stalo lidem, jako byl kníže Vorotynskij. Car dostal z jeho moci strach a roku 1575 byl kníže Vorotynskij obviněn z „čarodějnictví, intrik vůči státu a jeho představiteli, carovi vši Rusi“. Stejně jako d'jak Ivan Michajlovič Viskovatyj byl kníže Michail Ivanovič Vorotynskij popraven, a to pro výstrahu mimořádně krutým způsobem – nabodnutím na kůl.²⁶

---

²⁴ ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 104–105

²⁵ ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 105

²⁶ ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 105–106

2.3.5 Livonská válka

Mimo konflikty Moskevského státu s Krymským chanátem probíhala také livonská válka. Pojmem Livonsko bývá označováno Pobaltí. Válka začala v roce 1558. Car neuposlechl rady své Vybrané rady, která byla toho názoru, že by car neměl útočit na Livonsko, nýbrž na Krymský poloostrov, který neustále podnikal nájezdy do Moskevského státu.²⁷ Také na to doplatil, protože o rok později na Moskevský stát zaútočil Krymský chanát a car byl donucen válčit na dvou stranách Moskevského státu (viz výše). Když se v polovině 70. let 16. století stal polským králem Stefan Báthory (1576–1586), tzv. Lublinskou unií bylo spojeno Polsko s Litvou a vzniklo protiruské spolenectví Polska, Švédska, Dánska a Krymu.²⁸ Ke spojení svých sil je dovedla hrozba neustále se mocensky prosazujícího Ruska (tedy společný nepřítel). Jejich vzájemná kooperace představovala pro cara Ivana IV. ohrožení. Jeho vojsko bylo v livonské válce poněkud oslabeno, protože velkou část vojáků musel umístit na jižní hranice Moskevského státu, a to v obavě z vpádu krymských Tatarů.²⁹ Kvůli tomu nedokázal odolávat přesile vojska Stefana Báthoryho. Vojsko polského krále a jeho spojenců vytlačilo armádu cara Ivana IV. z Livonska a 6. ledna 1582 byl podepsán mír (válka se tedy vlekla 24 let), který definitivně potvrdil prohru Ivana IV. v livonské válce. Mimo jiné car ztratil několik měst, která měl v držení před počátkem války.³⁰ Tak tedy skončila livonská válka.

2.4 Vztahy Ruska a Krymu po smrti Ivana IV. Hrozného

Teď se ale vraťme k přímým konfliktům Moskevského státu a Krymu. Výše jsem zmínila, že nájezdy krymských Tatarů do Moskevského státu po jejich velké prohře roku 1572 ustaly. Nedá se tvrdit, že by byly zcela utlumeny, ale již nebyly tak intenzivní. Pokračovaly i dlouhá desetiletí po smrti Ivana IV. Roku 1594 byla podepsána mírová smlouva, ale tak jako již několikrát předtím, sloužil tento kontrakt jen pro odložení bojů do té doby, než ruská strana získá dostatečně silné vojsko. V dalších

---

²⁷ ŠVANKMAJER – VEBER – SLÁDEK – MOULIS. s. 41

²⁸ ŠVANKMAJER – VEBER – SLÁDEK – MOULIS. s. 42

²⁹ ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 106

³⁰ ŠVANKMAJER – VEBER – SLÁDEK – MOULIS. s. 42

střetnutí se pozvolna objevila strategie ze strany Rusů zatím příliš často nevídaná. Místo toho, aby se Rusko bránilo nájezdům Tatarů, samo se začalo pokoušet o pronikání směrem na Krym až k ústí řeky Donu do Černého moře. Karty se začaly obracet a Rusko se pomalu, ale jistě začalo stávat dobyvatelem. Ten, kdo propříště žádal o příměří a mír, byli krymští Tataři.³¹

2.5 Panování Borise Fjodoroviče Godunova

V bezprostředním konfliktu, který následoval po porušení míru z roku 1594, ovšem bylo Rusko ještě pořád v roli napadeného státu. Ke střetnutí došlo poté, co se Mehmed III. (1595–1603) stal osmanským sultánem. Ve stejné době zemřel syn Ivana IV. car Fjodor Ivanovič (1584–1598), čímž vymřeli Rurikovci po meči, a vlády v Moskevské Rusi se ujal jeho švagr Boris Fjodorovič Godunov (1598–1605), který s carem Fjordorem již nějakou dobu předtím vládl (byl titulován jako zemský správce).³² Osmanský sultán Mehmed II. se snažil o oslabení států, které podle něj představovaly pro Osmanskou říši určité (především mocenské) nebezpečí. Dal tedy příkaz krymskému chánovi Kazy Girejovi, aby připravil další tažení proti Moskvě. Car Boris Fjodorovič Godunov ale dokázal sestavit velmi silnou armádu, která se jistě zcela bez boje nevzdala. Celý spor nakonec skončil novou mírovou smlouvou.³³

Boris Fjodorovič Godunov vedl politiku dle svého vzoru Ivana IV. Snažil se upevnit Moskevský stát, prováděl expanze a kolonizace získaných míst a v Kubáni rozkázal pokračovat ve výstavbě linií pevností, které byly později využity jako zázemí pro vpády na Krym. Toto všechno významně přispělo k zmenšení nebezpečí, které Krym představoval. Navíc se pokoušel domluvit s polským vládcem na společných krocích proti Osmanské říši. Jednání sice nakonec nedopadla tak, jak si Boris přál, ale aspoň se domluvilo uzavření míru na dvacet let. Tento mír caru Borisi Fjodoroviči Godunovovi zajistil klid na jedné straně svého státu a také tím odpadla hrozba útoku ze dvou stran, jako se to stalo Ivanu IV.³⁴

---

³¹ ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 106

³² ŠVANKMAJER – VEBER – SLÁDEK – MOULIS. s. 49

³³ ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 107

³⁴ ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 107

2.6 Období Lžidimitrijů a velké smuty

Nástup Borise Fjodoroviče Godunova na trůn se neobešel bez problémů, neboť mnoho bojarských rodů bylo proti jeho panování. Bojaři se domnívali, že právě oni, nikoli „nějaký vyskoček – Boris“ jsou právoplatnými dědici Moskevského státu a panování na carském trůnu. Odvolávali se na historicitu – již za doby mládí Ivana IV. měli velkou moc a ve skutečnosti po smrti Jeleny Glinské panovali. Nechtěli tedy připustit, aby se carem stal někdo, kdo se podle nich do přízně cara Fjodora Ivanoviče jen vetřel. Nastalo období tzv. Lžidimitrijů a bojů o carský trůn. Dle některých zdrojů to byli právě bojaři, kteří přišli s myšlenkou Lžidimitrije (Dimitrij byl druhý syn Ivana IV., který zemřel za dosud přesně neodhalených okolností. Všeobecné mínění tehdejší společnosti se nicméně shodovalo na tom, že byl zavražděn, a to právě Borisem Godunovem.) Každopádně i přesto, že se Lžidimitrij I. dokázal dostat na carský trůn v roce 1605 (postup mu usnadnila smrt Borise Godunova a také jeho spojenectví s Poláky), příliš dlouho nevládl. Nedodržel své sliby dané Polsku, a navíc byl v očích prostého lidu vnímán jako ten, který sympatizuje s kacíři. (Mentalita tehdejší většinové ruské společnosti byla nastavena tak, že každý, kdo nevyznával pravoslaví, byl označen za kacíře.) Vláda Lžidimitrije proto skončila jeho svržením iniciovaným bojarem Vasilijem Šujským (1606–1610).³⁵

V následujících letech došlo k soupeření o moc. V roce 1606 byl korunován Vasilij Šujskij, který složil přísahu, že bude vládnout spolu s bojary. Ti však očekávali zradu. Vasilij Šujskij opravdu svoji přísahu nesplnil a do konce své vlády roku 1606 byl fakticky „zajatcem“ v Moskvě. Nadále se také objevovali další Lžidimitrijové. Tato etapa ruských dějin bývá označována jako období tzv. velké smuty. Zemí zmítaly výše zmíněné nepokoje a dalo by se říci, že prakticky vypukla občanská válka. Velká smuta trvala osm let. Rusko bylo zpustošeno všemožnými boji, které nepřítel Moskevského státu, Rzeczpospolita, samozřejmě vítal. V průběhu velké smuty se Poláci dokonce na několik let (1610–1612) zmocnili vlády v Rusku. Polský král Zikmund III. se snažil prosadit kralevice Vladislava Vasu jako ruského cara (jehož prostřednictvím se sám

---

³⁵ ŠVANKMAJER – VEBER – SLÁDEK – MOULIS. s. 51–54

snažil chopit ruského trůnu). Zikmundovi se podařilo v roce 1610 obsadit Kreml, což mělo za následek svržení Vasilije Šujského, jeho vydání do Polska a zabití Lžidimitrije II. Polskou snahu o ovládnutí carského trůnu ukončil až aktivita ruské pravoslavné církve, která zaktivovala domobranu, s jejíž pomocí dokázala Moskvu před vlivem Rzeczpospolité a „kacířské“ víry ochránit. Kníže Požarskij, velící vojsku ruské domobrany, obklíčil Moskvu, a protože král Zikmund III. kvůli své porážce u Volokolmaska nedokázal Polákům v Moskvě pomoci, ruská strana zvítězila. Stalo se tak v listopadu roku 1612. Poláci byli z Kremlu vyhnáni.³⁶

2.7 Nástup Romanovců

Po velké smutě to byla právě pravoslavná církev, která měla mezi širšími masami ruského státu největší autoritu a důvěryhodnost. Iniciovala jednání sněmu v Moskvě, na kterém mělo dojít k volbě budoucího cara. V únoru roku 1613 na něm byl zvolen Michail Romanov (1613–1645). Jeho rod byl spřízněn s Rurikovci, což představovalo velkou výhodu.³⁷ Navíc jeho otec (někdy bývá označován též jako strýc³⁸) a hlava rodu Romanovců, pozdější patriarcha Filaret (patriarchou byl v letech 1619–1633) se těšil velké vážnosti a autoritě. Bylo to mj. proto, že z pohledu Rusů byl Filaret vězněn „kacíři“ (Poláci vyznávali katolické křesťanství), a tedy byl považován v podstatě za mučedníka, který musel trpět za jedinou pravou víru – moskevské pravoslaví. I když v době volby nebyl Filaret v Rusku, ale v polském zajetí, vážnost jeho osobnosti jako hlavy Romanovců velmi přispěla ke zvolení Michaila Romanova carem.³⁹

Nový car Michail Romanov stál před těžkým úkolem. Musel znovunastolit řád v takřka rozvrácené zemi a urovnat vztahy s okolními státy. S Rzeczpospolitou uzavřel mír až po dlouhých pěti letech, po nichž se mohl jeho otec Filaret vrátit zpět do vlasti, což bylo velmi důležité. Stal se totiž patriarchou moskevské pravoslavné církve a, jak jsem již zmínila, po období velké smuty připadlo nejvíce důvěryhodnosti právě církvi. Filaret se také významně podílel na vládě (byl oficiálním spoluvládcem cara Michaila Romanova

---

³⁶ ŠVANKMAJER – VEBER – SLÁDEK – MOULIS. s. 54–57

³⁷ ŠVANKMAJER – VEBER – SLÁDEK – MOULIS. s. 57–58

³⁸ ŠVANKMAJER – VEBER – SLÁDEK – MOULIS. s. 58

³⁹ ŠVANKMAJER – VEBER – SLÁDEK – MOULIS. s. 58

a jeho prvním rádčem). Důležité bylo i jeho stvrzování dokumentů vydaných carem.⁴⁰ Tímto získával carský stolec zpět svoji vážnost a vláda v zemi se společně s pravoslavnou vírou postupně upevnila.⁴¹

Co se týče zahraničních vztahů, pozornost ruských carů, prvních Romanovců, se v 17. století upřela především na vztahy s Rzeczpospolitou a Švédskem. Neznamená to ovšem, že by se Moskva zcela přestala zaobírat Krymem. Naopak, krymští Tataři i nadále představovali nebezpečí pro obyvatele ruského státu. Pro Osmanskou říši získali město Azov, které bylo před tím dočasně v držení kozáků. Ti toto město v roce 1637 dobyli a po několik následujících let jej bránili (pro toto období se užívá označení „velké sezení“), než byli poraženi Tatary.⁴²

2.8 Začátek pádu Osmanské říše

Ke stahování a postupné porážce Osmanské říše začalo docházet po její velké prohře roku 1683 u Vídně. Krymští Tataři v této bitvě stáli samo sebou na straně Osmanů (proč je vysvětleno výše). V roce 1684 proto vznikla Svatá liga, kterou tvořili Habsburkové, Rzeczpospolita a Benátky. Svatá liga počítala také s pomocí Moskvy, a to i přes různé neshody mezi moskevskými cary a Rzeczpospolitou. Plánem byla konečná porážka Osmanské říše. Za vznikem tohoto plánu stál polský král Jan III. Sobieski (1674–1696) a kníže Vasilij Vasiljevič Golycyn, který podle názoru některých historiků krále Jana k vypracování tohoto plánu přiměl.⁴³ V rámci tohoto plánu ostatní státy automaticky předpokládaly, že Rusko zaútočí na Krym, čímž dojde k oslabení Osmanů. Hlavním cílem tehdy bylo porazit Osmanskou říši. Zbytek Evropy byl tudíž ochoten akceptovat zvětšení územní rozlohy už tak velkého a mocného ruského státu (mj. zabráním Krymu).⁴⁴

---

⁴⁰ ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 108

⁴¹ ŠVANKMAJER – VEBER – SLÁDEK – MOULIS. s. 58–59

⁴² ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 108–109

⁴³ VLČEK Radomír: *Impérium – stát – společnost: Proměny Ruska v 18. století*. Praha: Nakladatelství Historický ústav AV ČR, v. v. i., 2021. ISBN 978-80-7286-368-6. s. 243

⁴⁴ ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 109

2.8.1 Dohoda Rzeczpospolité s Moskvou

Pro provedení bylo nutné překonat rozpory mezi Rzeczpospolitou a Moskvou, které pramenily z doby tzv. velké smuty, kdy na určitou dobu došlo k polskému obsazení Moskvy.⁴⁵ Šlo o územní vlastnictví Kyjeva a Záporoží, ale důležitou roli hrála také práva pravoslavných obyvatel v oblasti a také v oblasti Ukrajiny a Polska. Další neshody pramenily z rozličného náboženského přesvědčení. Rusové vnímali vyznávání jakékoli jiné víry než pravoslavné za špatné a ve své podstatě kacířské. Docházelo tedy

Obrázek 3: carevna regentka Sofie Alexejevna

ke křížení těchto dvou ideologií, což vedlo k poněkud chladnému vzájemnému postavení. Jednání o úmluvě mezi těmito dvěma státy tedy trvala velmi dlouho a musela se do nich zapojit carevna regentka Sofie Alexejevna (regentkou mezi lety 1682–1689), vládnoucí za nezletilé bratry Ivana Alexejeviče (spolucar Petra I.; vládl v letech 1682–1696) a Petra Alexejeviče (1689–1725), která se domluvila s králem Janem III. Sobieskim,⁴⁶ že tzv. levobřežní Ukrajina, dále pak Smolensko, Kyjev a Novgorod Severský budou patřit Moskvě. Rzeczpospolité nezbylo nic jiného než souhlasit, neboť ostatní státy byly ochotny za cenu ruského spojení na tuto cizí oběť přistoupit.⁴⁷ Tento akt byl později veřejnosti interpretován jako získání toho, co bylo od nepaměti moskevsky pravoslavné. Regentka Sofie Alexejevna vydala jménem carů Ivana Alexejeviče a Petra Alexejeviče manifest, který opěvoval úspěchy carů, podřizoval kyjevský metropolitní stolec moskevskému patriarchátu a tvrdil, že pravé víře je tím plně zajištěno bezpečí.⁴⁸

Po dohodě Moskvy s Rzeczpospolitou mohl být plán Jana III. Sobieskiho uskutečněn. Carevna regentka Sofie Alexejevna pověřila knížete Vasilije Vasiljeviče Golicyna přípravou vojenského vpádu na Krymský poloostrov. Jako odůvodnění použili Rusové

⁴⁵ VLČEK. 2021. s. 244

⁴⁶ ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 109–110

⁴⁷ ŠVANKMAJER – VEBER – SLÁDEK – MOULIS. s. 80

⁴⁸ ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 109–110

domnělé útoky na jižní část země, které prý Tataři neustále podnikali (např. ničili pravoslavné chrámy nebo odvlékali obyvatele do otroctví).⁴⁹

2.8.2 Golicynova tažení na Krym

Kníže Vasilij Vasiljevič Golicyn neměl bohužel dostatečné zkušenosti s vojevůdcovstvím. Naplánování celkové strategie přenechal kníže Golicyn Patrikovi Leopoldu Gordonovi (poruštěně Petr Ivanovič Gordonov; skotský generál sloužící v Rusku), ale na bojiště musel osobně. Snažil se přemluvit carevnu, aby jej nechala jet na vleklé jednání s Dánskem a Švédskem, které mělo za úkol vznik spojenectví proti Osmanům, ovšem neúspěšně. Carevna byla toho názoru, že za neukončenost jednání může doposud nezapočaté ruské tažení proti Krymu (za to mohly problémy s nedostatkem vojáků v roce 1687). Kníže Golicyn se nemohl protivit carevnu rozkazu, a tudíž sestavil velké vojsko (jeho část byla tvořena také kozáky pod velením hetmana Ivana Samojloviče) a podstoupil tradiční bohoslužby, aby se mohl vydat na jih Ruska.⁵⁰

Samotné tažení však bylo pro knížete Golicyna neúspěšné. Krymští Tataři na ruský vpád byli připraveni, a proto nečekali, až Rusové dorazí na Krym, nýbrž se jim vydali vstříc. Přišli s taktikou, která spočívala v zapalování trávy v jihoruských stepích, tím pádem neměli koně ruských vojáků co žrát. Když vzápětí začaly velké deště a oheň byl uhašen, muselo se vojsko pro změnu brodit v blátě. Jednotky byly zcela vyčerpány, tudíž kníže Golicyn rozhodl o jejich návratu na výchozí pozice, přičemž on sám se se svými nejvěrnějšími vrátil do Moskvy.⁵¹

Jak se dalo očekávat, carevna Sofie Alexejevna nebyla příliš nadšena neúspěchem svého vojska. K potrestání knížete Golicyna se ale zatím neuchýlila, neboť se nechtěla připravit o svého nejvěrnějšího rádce a nejvlivnějšího politika. Místo něj potrestala velitele kozáckých jednotek, hetmana Ivana Samojloviče. Kníže Golicyn jej obvinil z tajného jednání s krymskými Tatary: že jim předával informace a že se snažil ruskou

---

⁴⁹ ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 111

⁵⁰ ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 111

⁵¹ ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 111–112

stranu zradit. Šlo ovšem pouze o vykonstruovaný proces, který skončil nejprve zatčením a uvězněním hetmana Ivana Samojloviče, aby pak byl odsouzen po zbytek života žít se svou rodinou na Sibiři ve městech Tobolsku a Jenisejsku. Na místo hetmana Ivana Samojloviče byl dosazen Ivan Mazepa. Dle názoru knížete Golicyna byl Ivan Mazepa poslušnější a ochotnější spolupracovat než Ivan Samojlovič. Později se ale ukázalo, že se kníže Golicyn ve svých názorech mýlil.⁵²

I když Golicynovu tažení bylo neúspěšné, nebylo zcela bezvýznamné. Z hlediska mezinárodně-politického kontextu carevna Sofie Alexejevna zbytku Evropy ukázala, že je ochotná soupeřit s Osmany a jejich spojenci. Svým tažením donutila krymského chána Selima I. Gireje (1671–1678) k tomu, aby se připravil na obranu vlastní země, a tudíž nemohl poskytnout potřebnou pomoc Osmanské říši k jejímu tažení do Evropy. Na to pohlížela tehdejší Evropa s uznáním a začala si Ruska za tyto jeho kroky cenit.⁵³

Jedním tažením ruská snaha o porážku Krymu neskončila. Carevna se nechala přesvědčit, že to byl pouze jeden, a ještě k tomu dočasný neúspěch se strategickým záměrem stažení vojsk do výchozích pozic. Kníže Golicyn tvrdil, že nyní přišel čas ruských vítězství. Roku 1689 tedy započal nové, další tažení na Krym. Sestavil plán, jehož hlavním bodem bylo dobytí a získání Krymu a dobytí přístavního města Azov. Zároveň část jeho plánu hovořila o vystěhování všech krymských Tatarů do Anatolie a o následné kolonizaci obyvateli Malé Rusi či kozáky. Stejný osud měl potkat i okolí města Azov.⁵⁴

Knížeti Golicynovi se podařilo získat město Azov. Objevily se ale určité problémy s tažením přímo na Krym přes Perekopskou úžinu. Došlo k mírovým jednáním s krymsko-tatarským chánem, která ale ve výsledku vedla k vítězství ruské strany. Ruští generálové požadovali, aby se krymsko-tatarský chán zavázal, že vpády krymských Tatarů do jižního Ruska skončí a stejně tak již nebude vymáhat placení daní jak po lidech žijících právě v těch jižních oblastech, tak ani po samotné Moskvě. Na tyto požadavky krymský chán nechtěl přistoupit, ale nakonec musel. Díky tomu bylo tažení knížete Golicyna na Krym carevně podáno jako vynikající úspěch, kterým dosáhl

---

⁵² ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 112

⁵³ ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 113

⁵⁴ ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 113

a zajistil bezpečí a mír ruským obyvatelům. Carevna Sofie Alexejevna jej za to velmi štědře odměnila, stejně tak jako i další velitele podílející se na tažení. Na konci června roku 1689 došlo k obrovským oslavám a slavnostnímu příchodu (vybraných) vojáků do Moskvy. Při těchto slavnostech však byla především vyzdvihována velikost a moudrost carevny Sofie Alexejevny (dle ruské mentality totiž za úspěchem vždy stojí nejvýše postavený vůdce, který vše ví nejlépe a všemu rozumí).⁵⁵

Jak už to tak v Rusku bývá, kníže Golícyn se z úspěchu příliš dlouho neradoval. Když se totiž Petr I. Alexejevič ujal vlády, využil předchozí Golícynovy neúspěchy a jeho horlivost sloužit carevně k tomu, aby jej zbavil všech hodností, a i s celou rodinou ho poslal nejdříve do Jarenska a později do Pustozerska, kde také kníže Golícyn roku 1714 zemřel.⁵⁶

2.9 Situace za panování Petra Alexejeviče

Za doby panování Petra Alexejeviče se stalo prioritou usilování o přístup k Černému moři a černomořské oblasti. Car Petr si sice uvědomoval hrozbu, kterou Krym pro Rusko představoval, ale uklidněn tím, že Osmanská říše spolu s krymskými Tatary věnovala pozornost především Habsburské monarchii a Rzeczospolite, nechal otázku Krymského poloostrova na později a zaměřil se na získání přístavního města Azov. První protiazovské tažení započalo v roce 1695. Bylo ovšem neúspěšné. Petrovy vojenské jednotky město obléhaly po čtyři měsíce, dokud car nerozhodl o návratu. Zpáteční cesta měla ale devastační účinky na většinu ruského vojska a mnoho vojáků zemřelo vyčerpáním.⁵⁷

Obrázek 4: car Petr I. Alexejevič

---

⁵⁵ ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 113–114

⁵⁶ ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 114

⁵⁷ ŠVANKMAJER – VEBER – SLÁDEK – MOULIS. s. 86

Ani to Petra I. neodradilo od uvažování nad dalším tažením. Domníval se, že hlavní příčina jeho neúspěchu tkvěla v nedostatku bitevních lodí. V důsledku toho nechal postavit dvacet dva lodí a v roce 1696 zahájil druhé, tentokrát již úspěšné tažení. Tato vojenská expanze vedla k následným mírovým jednáním mezi Ruskem a Osmanskou říší. Mírová smlouva byla uzavřena 14. července 1700 v Konstantinopoli. Zaručovala ruské vlastnictví Azova, ale zcela nepotvrzovala svobodné plavení ruských lodí po Černém moři.⁵⁸

Dalším výsledkem dobytí Azova byla změna postoje zbytku Evropy k Rusku a položení základů jednáním, která měla za úkol přiblížení Ruska Evropě. Rusko ukázalo snahu ovládnout černomořskou oblast a díky tomu došlo k růstu sebevědomí protiosmanské „Svaté ligy“ a k upevnění jejího postavení v ní. Rusko dále mohlo od zbytku evropských států požadovat, aby se více vojensky zapojily do postupného vytlačování Osmanů z evropského prostoru.⁵⁹

Mír byl zachován přibližně deset let. Po válce Petra I. Alexejeviče se švédským králem Karlem XII. (1697–1718) se část švédských vojáků přesunula na Krym a díky smlouvě s krymským chánem se zavázala bojovat proti ruskému carovi. Vyvrholením bylo tažení osmanských vojsk (opět pomohli také Krymští Tataři) na město Voroněž, které bylo strategicky položeno, protože zajišťovalo Rusku ochranu proti krymským Tatarům a z rozkazu cara Petra I. se tu ve velkém stavěly válečné lodě. Osmané byli z části úspěšní, ale Voroněž zcela nezískali. Tažení bylo přerušeno zimou a znovu pokračovalo na jaře roku 1711, ale tentokrát již s jiným cílem. Car Petr I. se totiž zaměřil na zisk oblastí Moldavska a Valašska, což se Osmanům samozřejmě nelíbilo. Jejich armáda se s vojsky Petra I. potkala na řece Prut a porazila je. Touto porážkou byl car Petr I. připraven o město Azov, musel nechat nařídít zbourání všech vojenských pevností, které okolo Azova vznikly během posledních 15 let a také přišel o přístup k Černému moři. Tím skončily pokusy cara Petra I. o expanzi do oblasti Krymu.⁶⁰

---

⁵⁸ VLČEK. 2021. s. 319

⁵⁹ ŠVANKMAJER – VEBER – SLÁDEK – MOULIS. s. 87

⁶⁰ ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 115–116

2.10 Boje o Krym během vlády Anny Ivanovny

K dalším pokusům o získání Krymského poloostrova došlo až za vlády Anny Ivanovny (1730–1740). Nejednalo se o dceru Petra I., ale o dceru Ivana V. – bratra Petra I.

Carevna Anna Ivanovna se podílela na několika válečných konfliktech a jedním z nich byla válka s Osmanskou říší trvající mezi lety 1735–1739, kterou chtělo Rusko smazat svou porážku z roku 1711. Když válka začala, ještě probíhala válka o polské dědictví (odehrávající se mezi lety 1733–1735), do které se Rusko také zapojilo, tudíž byla Anna nucena bojovat na dvou frontách zároveň. Válkou s Osmanskou říší chtěla carevna následovat cíle Petra I., a to dobytí černomořské oblasti a rozšiřování ruského vlivu v ní.⁶¹

Carevna Anna Ivanovna brala tuto válku velmi vážně, a proto zplnomocnila svého nejlepšího vojevůdce Burkhardta Christopha hraběte von Münnich (v Rusku spíše známého pod poruštěným jménem Christofor Antonovič Minich), aby se ujal velení a sestavil vojenský plán. Jeho úmyslem bylo získání Krymu, Moldavska, Valašska a severního Černomoří, které se mělo provést během následujících čtyř let. Pod velením generála Petra Petroviče Lassiho Rusko získalo město Azov a v červnu roku 1736 obsadilo město Bachčisaraj, sídelní město krymsko-tatarských chánů. Druhá část vojska, které velel generál Michail Ivanovič Leont'jev, dokázala pouze porazit Nogajce (spojence krymských Tatarů), než byla nucena kvůli nedostatku potravin a nemocem ustoupit. Generál Lassi mezitím se svolením carevny na Krymu ve velkém plnil a drancoval.⁶²

Nejtěžším úkolem pro ruskou armádu bylo dobytí pevnosti Kaffa. Pokud by Rusko tuto pevnost získalo, otevřelo by si tím cestu k východnímu černomořskému pobřeží. Ruští velitelé se ale obávali neúspěchu, a to je přimělo s útokem počkat, dokud nedorazí další posily. Ty se objevily po dlouhém čekání až v létě roku 1737. Teprve poté přišel vhodný čas k boji s krymskými Tatary. Ruské jednotky dokázaly Kaffu získat a začaly se zaměřovat na obsazení dalších osmanských pevností nacházejících se na krymském pobřeží. Ani úplné zabrání Krymu ani získání osmanských pevností se nepovedlo. V jednu

---

⁶¹ VLČEK. 2021. s. 432

⁶² ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 116

chvíli to ale vypadalo, že ruská armáda Krym získá. Generál Lassi se rozhodl dostat se na Krym přes Arabatský výběžek, což se mu podařilo. Pokračoval zde v drancování. Dalším velkým úspěchem v této válce byla první námořní bitva vedená mezi ruskou a krymsko-tatarskou armádou, ke které došlo v roce 1738 v Azovském moři. To vedlo krymsko-tatarskou pevnost Očakov k tomu, aby se vzdala. Generál Münnich byl tímto činem utvrzen v rozhodnutí naplánovat dobytí Cařihradu, čehož však již nedosáhl. Štěstí ve válce se obrátilo (z části i kvůli stažení rakouského vojska z Bělehradu, což vedlo Osmany k možnosti lépe a okamžitě přesunout na Krym dostatek vojáků) a ruské vojsko muselo ustoupit. Roku 1739 byl podepsán bělehradský mír, který byl pro ruskou stranu nevýhodný. Z celé války Rusům vzešel jen zisk Azova.⁶³

I přes konečný neúspěch ruské strany v této válce lze hovořit o velkém významu, který měla v zahraniční politice Ruska. Během války se ukázalo, jak silné může ruské vojsko být a jaké může dosáhnout převahy nad vojskem osmanským. Jisté je, že i z tohoto neúspěchu Rusko později čerpalo a dokázalo vést úspěšná tažení právě v černomořské oblasti.⁶⁴

Důkazem toho, že se Rusko ze své zkušenosti z prohrané války poučilo a těžilo ze zkušeností, které z ní získalo, je následný vývoj událostí vedoucí ke konečné anexi Krymu v roce 1783.

---

⁶³ ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 117–118

⁶⁴ ŠVANKMAJER – VEBER – SLÁDEK – MOULIS. s. 144

2.11 Anexe Krymu v roce 1783

2.11.1 Rusko-osmanské války

Důležitou roli v přípravě anexe Krymu hrály rusko-osmanské války 18. století, ze kterých vyšlo Rusko jako vítěz. Především šlo o první velkou rusko-osmanskou válku (pořadové číslo těchto válek patří k velkým rusko-osmanským konfliktům, jež se

odehrály v 18. a 19. století), trvající mezi léty 1768–1774, v době, kdy v Rusku panovala carevna Kateřina II. Alexejevna (1762–1796).⁶⁵

Carevna útok neočekávala, neboť současně vedla válku s Polskem. Právě situace v Polsku významně přispěla k propuknutí rusko-osmanské války, neboť Osmané oprávněně očekávali, že se Rusko pokusí Polsko získat, a byli tím velmi znepokojeni. Několik let to vypadalo, že Osmané využijí krymské Tatary k plenění jihoruských oblastí.⁶⁶ Boje započal krymsko-tatarský chán Kirim Girej (chán v letech 1758 až 1764 a 1768 až 1769) svým úspěšným tažením do Besarábie, jejíž část byla součástí ruského impéria. Jenže tím jeho

úspěchy ve válce skončily a při následné ruské odvetě byl poražen. Kateřinin generál Petr Alexandrovič Rumjancev dokázal obsadit Perekopskou šíji a proniknout hluboko na Krym. Carevna byla spokojena, a proto navrhla mírová jednání. Kirim Girej by byl patrně svolný, ale objevil se problém – zemřel. Zvolení jeho nástupce, chána Devleta IV. Gireje (1769 až 1770 a 1775 až 1777), nebylo jednoznačné, došlo k bojům o nástupnictví. Těmito boji byl Krym na nějakou dobu ochromen, čehož Kateřina využila k tomu, aby zahájila na Krymský poloostrov další tažení. Velitelem se stal kníže Vasilij Michajlovič Dolgorukov, který dokázal několikrát porazit Osmany, kteří přišli krymským Tatarům na pomoc, a obsadit Kaffu (dnešní přístavní město Feodosija), čímž

Obrázek 5: carevna Kateřina II. Alexejevna

⁶⁵ ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 118–120

⁶⁶ ŠVANKMAJER – VEBER – SLÁDEK – MOULIS. s. 187

donutil Osmany opustit poloostrov. Kníže po svém vítězství dělal vše pro to, aby dokázal ostatním, že svým činem přinesl svobodu všem křesťanům žijícím na Krymském poloostrově. Kateřina byla s jeho úspěchy natolik spokojená, že knížete odměnila za zásluhy titulem Dolgorukov-Krymský.⁶⁷

Ke konci první rusko-osmanské války kozák Jemeljan Ivanovič Pugačov vedl povstání (1773–1775), které mělo velký dopad na podepsání míru ukončujícího rusko-osmanskou válku. Carevna byla nucena k potlačení povstání využít značné vojenské síly. Musela proti němu vyslat své nejlepší velitele a část svých pravidelných vojenských jednotek. Zdálo by se, že se tím mírová jednání odloží, že Osmané a Krymští Tataři využijí oslabení Ruska. Ale svolnost osmanského sultána k jednáním o míru trvala. Byla značně ovlivněna vnitřními problémy krymsko-tatarské šlechty. Tím pádem v roce 1774 došlo k podepsání mírové smlouvy ve městě Kjučük-Kajnardži.⁶⁸ Z této dohody měl vyjít Krymský chanát jako nezávislý stát, ale ve skutečnosti se postupně dostával pod ruskou nadvládu. Osmanská říše se také v této smlouvě vzdala některých částí svého území, čímž Rusko získalo přístup k Černému moři, o který dlouhodobě velmi usilovalo.⁶⁹

2.11.2 Šagin Girej jako krymsko-tatarský chán

I přes to, že byl Krymský chanát mírovou smlouvou oficiálně uznán jako nezávislý stát, postupně se stávalo jasnějším, že to byl pouhý klam. Osmanská říše se nechtěla vzdát vlivu, kterým na Krym působila několik staletí předtím. Rusko se naproti tomu pokoušelo co největší vliv získat. Toto soupeření dvou mocichtivých států bylo zřetelně vidět při volení nového krymsko-tatarského chána. Došlo k němu v době, kdy se především ve vládnoucí vrstvě obyvatel objevily značné neshody. Osmané se pokusili dosadit na chánský stolec někoho podle své preference, především Devleta IV. Gireje, aby tyto spory urovnal a současně byl Osmanské říši a jejímu mocenskému vlivu nakloněný. To si ale ruská carevna Kateřina II. Veliká nenechala líbit a rozhodla se

---

⁶⁷ ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 118–120

⁶⁸ ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 120

⁶⁹ VLČEK Radomír: *Kapitoly z ruských dějin 18. století: Geneze a vývoj ruského impéria*. Brno: Masarykova Univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-6930-5. s. 151

vojensky vmísit do této politiky. Byla v ní úspěšná a prosadila proruský orientovaného chána, Šagina Gireje (1777–1782–1783), který se snažil o uskutečnění správních reforem. Krymští Tataři se ovšem těmto reformám bránili a vypuklo několik povstání. Šagin Girej byl dokonce v průběhu jednoho povstání zajat a na chánském stolci ho na několik měsíců vystřídal jeho bratr Balchadyr II. Girej (chánem roku 1782). Carevně se situace na Krymu nelíbila, a proto se rozhodla vyslat proti němu svoji armádu, kterou vedl hrabě Anton Bogdanovič de Balmen. Svůj tah zastřela domnělou žádostí Šagina Gireje o pomoc. Vojsko bylo jistěno z Kubáně knížetem Alexandrem Vasiljevičem Suvorovem, který byl mimo jiné pověřen budováním pevností na Krymu. Pevnosti měly sloužit jako ochrana Ruskem již získaného území, a zároveň měly být základnami pro další expanzi.⁷⁰

Vše skončilo „dobrovolným“ podřízením Krymu Rusku. Šagin Girej o něj požádal Kateřinu Velikou. Dne 8. dubna 1783 byl carevnou podepsán manifest, kterým Rusko anektovalo Krym a Kubáň.⁷¹ Tak byla završena první ruská anexe Krymu.

Nesmím opomenout zmínit, že velmi podstatnou roli v přípravě anexe Krymu hrál také kníže Grigorij Potěmkin. V 70. letech 18. století vypracoval plán, díky kterému se podařilo Krym obsadit. Carevna ho za úspěšnou anexi štědře odměnila – získal titul nejsvětějšího (česky bychom řekli „nejjasnějšího“) knížete. Jednalo se o nejvyšší možný titul, kterého mohl člověk v Rusku 18. století dosáhnout.⁷²

2.11.3 Mocný spojenec Ruska

Je nutné zmínit, že pro vytlačení Osmanů z Krymu a zabránění Krymského poloostrova bylo pro Rusko nutné získat mocné spojence. Ideálním partnerem v bojích proti Osmanské říši se jevila Habsburská monarchie s Marií Terezií v čele. Právě vládnoucí panovnice ale představovala překážku ve zlepšení vzájemných vztahů. Marie Terezie neměla carevnu Kateřinu II. zrovna v oblibě, a tudíž bylo těžké, aby se obě vládkyně na něčem domluvily. Jakmile ale Marie Terezie (1740–1780) v roce 1780 zemřela a na trůn

---

⁷⁰ ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 123–124

⁷¹ ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 124

⁷² VLČEK. 2021. s. 580–581

nastoupil její syn Josef II. (1780–1790), vzájemné vztahy se proměnily a již roku 1781 spolu vládci Ruska a Habsburské monarchie uzavřeli tajnou smlouvu. Hlavním bodem této smlouvy byla Osmanská říše. Díky tomuto paktu tedy Rusko mohlo anektovat Krym a spojení Ruska s Habsburskou monarchií bylo demonstrováno při oslavné cestě carevny na Krymský poloostrov, které se Josef II. také zúčastnil.⁷³

2.11.4 Reakce na anexi

Krym se po dlouhých staletích stal součástí Ruska. Mohlo by se zdát, že tato událost byla v Rusku vnímána většinou pozitivně, ale nebylo tomu tak. Anexi kritizovala např. šlechta, vlastníci půdy s nevolníky. Stěžovala si, že připojení Krymu vedlo k jejich častějším útekům, a to právě na Krym (proč tam ve velkém migrovali, je vysvětleno níže). Ničeho ovšem nedosáhla, neboť nejsvětější kníže Potěmkin, rádce a údajný milenec carevny, který se stal správcem a později gubernátorem tzv. Tauridské gubernie (zahrnovala nejen Krym, ale i část Ukrajiny), nechal uprchlé nevolníky schovávat a využíval je dle své potřeby v následné kolonizaci Krymu. Ovšem i někteří vzdělanci (např. Alexandr Nikolajevič Radiščev) byli toho názoru, že Ruské impérium se stává příliš kulturně rozmanité, a to pro něj není dobré. Domnívali se, že jediný možný způsob pro řízení tak velkého mnohonárodnostního státu by byly jednotné centralizační metody. Kvůli zvětšení impéria ale přestávali věřit, že jej lze těmito metodami ovládat.⁷⁴

2.11.5 Carevnina cesta na Krym

Aby carevna dokázala, že Krym je od nynějška ruský, podnikla na něj v roce 1787 „inspekční“ cestu, která mj. dala pravděpodobně vzniknout legendám o potěmkinských vesnicích. Nejsvětější kníže Potěmkin, který měl na starosti správu Krymu, nechal poupravit vesnice a města, kterými měl carevnu průvod projít. Byly dokonce vystaveny velkolepé paláce v místech, kde Kateřina měla zůstat na noc. Vznikla téměř dokonalá iluze ruských vesnic, které často vypadaly ve skutečnosti naprosto odlišně.⁷⁵ Účel

---

⁷³ ŠVANKMAJER – VEBER – SLÁDEK – MOULIS. s. 197

⁷⁴ ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 129–130

⁷⁵ ŠVANKMAJER – VEBER – SLÁDEK – MOULIS. s. 194–195

velkolepé Kateřininy cesty byl zřejmý: měl jasně ukázat převahu a moc Ruska v černomořském prostoru.⁷⁶

2.11.6 Ruská kolonizace Krymu

Jak postupně carevnina vojska obsazovala Krym, postupovala kolonizace. Nejprve bylo nutno co nejlépe zajistit jihozápad říše a černomořské pobřeží důležité pro obchod. Počátky této kolonizační fáze leží již v roce 1774, tedy devět let před definitivním připojením Krymu k Rusku.⁷⁷

Po anexi Krymu v roce 1783 dostal kolonizaci za úkol právě nejsvětější kníže Potěmkin. Kde to bylo možné, sháněl pomocí agentů kolonisty. Protože byl Potěmkin nejen kníže, ale také od roku 1784 polní maršál a ministr války, mohl si dovolit investovat do kolonizace mnoho peněz, za které pak zakládal a budoval města. Významnou roli sehrál i během carevniny inspekční cesty na Krym (viz výše).⁷⁸

Carevna se snažila na Krym přilákat kolonisty ať už přímo z Ruska, nebo z cizích zemí. Proto bylo zavedeno několik privilegií, které se týkaly nově příchozích. Na Krym přicházeli především rolníci. Byla jim přidělena půda, dostali právo svobodně obchodovat se solí a dvanáct rublů. Byli též osvobozeni od daní (doba, po kterou toto osvobození trvalo, byla v rozmezí šesti až šestnácti let). Od kolonistů se očekávalo, že si založí hospodářství a postaví cihlový dům. Tyto podmínky byly pro všechny stejné, bez ohledu na to, zda se jednalo o etnického Rusa, nebo cizince.⁷⁹

Mimo prosté rolníky se však na Krymu objevovali i tzv. nepohodlní lidé. Jednalo se hlavně o ruské obyvatele, kteří nesouhlasili buď se státní, nebo s duchovní ideologií. Krym se pro ně stal útočištěm, kde se ukrývali před pronásledováním. V 18. století šlo především o tzv. raskolníky. Byli to pravoslavně věřící, kteří nesouhlasili s reformami zavedenými patriarchou Nikonem v 17. století. Raskolníci využili toho, že v některých, především okrajových, částech Ruska, bylo nerespektování reforem v určité míře

---

⁷⁶ VLČEK. 2021. s. 581

⁷⁷ VLČEK. 2014. s. 152

⁷⁸ ŠVANKMAJER – VEBER – SLÁDEK – MOULIS. s. 193–194

⁷⁹ VLČEK. 2014. s.153

tolerováno a na Krym se tedy přesídlovali částečně dobrovolně (i když to nelze tvrdit zcela o všech).⁸⁰

Kateřiníným cílem bylo dostat neruská etnika do menšiny a prosadit ruské tradice a zvyky. Carevna potřebovala na Krymu převahu ruského obyvatelstva. Přílivem nového obyvatelstva se neobydlené části Krymského poloostrova stávaly obydlenými. Šířilo se pravoslavné náboženství, specifické pro Rusko. Tyto faktory pak vedly k narušení a postupnému útlaku neruských zvyklostí a obyčejů.⁸¹

Dalším projevem kolonizace Krymu byla výstavba pravoslavných chrámů a klášterů, výrazně podporovaná petrohradským Posvátným synodem. Ten ji považoval za velmi důležitou část misijní činnosti. Snažil se co nejvíce rozšířit „jedinou pravou víru“ na Krymském poloostrově. Budování chrámů a klášterů bylo výrazně usnadněno dlouholetou křesťanskou tradicí, udržovanou gruzínskými a řeckými obyvateli. Na Krymu byl ovšem také rozšířen islám, a právě jeho potlačování bylo synodem schvalováno a mělo napomoci posilování pravoslavného křesťanství.⁸²

I během kolonizace se objevily problémy. Jednu z těchto potíží představovalo povstání Nogajců na Kubáni, proti němuž musela Kateřina vojensky zasáhnout. Tímto zásahem byl pověřen kníže Alexandr Suvorov, který patřil mezi ty nejlepší ruské vojevůdce své doby. Další nesnáze se týkaly nerovností v ekonomice a sociální rovině v zemi. Některé oblasti Ruska byly velmi zaostalé, jiné prosperovaly. Vyskytoval se také častý zádrhel při vydávání nových zákonů a vyhlášek. Carevna v Moskvě vydala určité prohlášení, jenže to do gubernií doputovalo s několika-měsíčním zpožděním a nejednou i v jiném znění, než jaké bylo to původní.⁸³

Nemůžeme ovšem na kolonizaci hledět pouze negativně. Bylo na ní i několik pozitivních věcí. O mnoho z nich se postaral nejsvětější kníže Grigorij Potěmkin, gubernátor Tauridy. Měl od carevny velké pravomoci, které mu umožňovaly „vládnout jižnímu Rusku téměř jako car“.⁸⁴ Jeho zásluhou docházelo k rozvoji zabraných oblastí.

---

⁸⁰ ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 131

⁸¹ ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 131

⁸² ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 134–135

⁸³ ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 135

⁸⁴ ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 135

Ve velkém se zakládala města a stavěly průmyslové celky. V současnosti celkem známá města Cherson, Sevastopol nebo třeba méně známý Jekatěrinoslav (dnešní Dnipro), byla založena právě v této době. První Potěmkinem založené město byl Cherson, a to již roku 1778. Šlo v první řadě o město přístavní. Též Sevastopol, sloužící jako námořní základna, vzniknul po anexi Krymu.⁸⁵

2.11.7 Důsledky ruské anexe Krymu

Jaké měla tedy ruská anexe Krymu roku 1783 důsledky? Nejen že došlo ke změně složení obyvatel a jejich kultury na Krymu během následné kolonizace, ale také se tato událost významně zapsala do ruské paměti. Je to vidět například i na ruském „obhajování“ anexe Krymu v roce 2014 a válce, kterou Rusko zahájilo napadením Ukrajiny v roce 2022. Rusko si neustále činí a činilo nárok na Krym a jeho první anexi využívá jako odůvodnění. Také došlo k rozvinutí ruské tradice „rozsídlování a přesídlování obyvatel“ do nově nabytých území. Tím myslím stěhování Rusů do oblastí, které jejich země získala. Mimo jiné Rusko anexí Krymu získalo přístup k Černému moři. O to se před Kateřinou II. snažilo několik vládců (viz např. Petr I.). Mohlo jej tedy využít k rozvinutí obchodu a tím pádem ke zlepšení ekonomické situace svého státu.

---

⁸⁵ ULBRECHTOVÁ – VLČEK (eds.) s. 135

3 Závěr

Abychom dnes mohli chápat to, co se kolem nás děje, musíme občas nahlédnout do minulosti. Nejen neustálé vpády krymských Tatarů v minulých staletích způsobily, že Rusko začalo provádět expanze na území jiných států, ať už aby se bránilo, nebo aby zvětšilo rozlohu svého státu. Můžeme také pozorovat, že v dnešní době Rusko často argumentuje a obhajuje své skutky právě svými dějinami. Sice je pravda, že Krym v minulosti patřil Rusku, ale stalo se tak až po jeho prvním zabrání v roce 1783. Předtím se jednalo o státní útvar s jistotou na Rusku nezávislý.

V úvodu této práce jsem si stanovila za cíl popsat historické vztahy mezi Krymem a Ruskem do doby první anexy Krymu v roce 1783 (a částečně i po ní). Vzájemné vztahy byly a jsou velmi složité a plné válek a bojů. Oba státy chtěly expandovat. Zpočátku se toto dařilo spíše Krymskému chanátu, ale postupem času došlo ke změně, a jak vidíme i dnes, je to Rusko, kdo získal převahu. Dlouhá staletí to tak ovšem nebylo a Rusko (či dříve Moskevský stát) bylo spíše slabým státem. Jakmile ale začalo docházet k úpadku Osmanské říše, Krym začal slábnout a Rusko využilo situace k jeho zabrání. Tehdejší carevnou Kateřinou II. Velikou dosazený, a tedy i proruský krymský chán tomu jen napomáhal. Krym tedy po své anexi v roce 1783 připadl Rusku a byl postupně kolonizován. V průběhu následujících staletí tím došlo k částečnému zničení kultury tatarské, neboť se carevna snažila na Krymském poloostrově prosadit kulturu ruskou. Aby nebylo pochyb o tom, komu opravdu Krym patří, podnikla carevna ještě tzv. „inspekční“ cestu, kterou dokazovala také ruskou sílu a převahu.

Jak jsem již několikrát zmínila, nynější Rusko především tuto událost využívá pro své potřeby ve smyslu propagandy, např. po druhé anexi Krymu v roce 2014 jako její odůvodnění. Práce má ukázat na důvody ruské anexy Krymu v roce 1783, které můžeme také přenést do současnosti. Vyplynulo z ní, že příčiny se skrývají hluboko v historii. Práce se je snažila objasnit a poukázat na jejich historické plynutí a propojení.

Rusko se Krym pokoušelo během staletí získat také proto, že pro něj představoval „ráj“, jak jsem již zmínila v úvodu. Zároveň se v dalších desetiletích po anexi stal dějištěm důležitých událostí (např. Jaltská konference v roce 1945). Později byl i předmětem „darů“ Nikity Chruščova (roku 1954). Tento čin nynější Rusko často používá pro ospravedlnění anexy Krymu z roku 2014, protože se odvolává na tehdejší sovětskou

ústavu a na tvrzení, že nestačilo vydání „ukazu“ (forma státoprávních nařízení). Podle něj bylo nutné, aby proběhlo referendum, což se však nestalo, a tudíž označují darování Krymu Ukrajině za od začátku neplatné.

4 Jmenný rejstřík

A

Adašev, Alexandr Fjodorovič (komorník Ivana IV. Hrozného) 14, 15
Adašev, Daniil Fjodorovič (bratr A. F. Adaševa; ruský vojevůdce) 15
Anna Ivanovna (ruská carevna, dcera Ivana Alexejeviče) 29

B

Balchadyr Girej (krymský chán, bratr Šagina Gireje) 33
Balmen, Anton Bogdanovič de (ruský vojevůdce, hrabě) 33
Báthory, Stefan (polský král) 19
Bělskij, Semjon Fjodorovič (ruský bojar) 13

D

Devlet Girej (krymský chán) 16, 17, 18
Devlet IV. Girej (krymský chán) 31, 32
Dolgorukov, Vasilij Michajlovič (ruský generál) 31, 32

F

Filaret (ruský patriarcha, hlava rodu Romanovců) 22
Fjodor Ivanovič (syn Ivana IV. Hrozného) 20, 21

G

Glinská, Jelena Vasiljevna (matka Ivana IV., též jeho regentka) 12, 13, 14, 21

Godunov, Boris Fjodorovič (ruský car, švagr Fjodora Ivanoviče) 20, 21
Golicyn, Vasiliij Vasiljevič (ruský kníže) 23, 24, 25, 26, 27
Gordon, Patrik Leopold (skotský generál v ruských službách) 25

CH

Chruščov, Nikita Sergejevič (sovětský politik; první tajemník ústředního výboru Komunistické strany) 38

I

Ivan III. Vasiljevič (velký kníže moskevský) 11
Ivan IV. Vasiljevič (Hrozný) (ruský car) 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21
Ivan Alexejevič (ruský car) 24, 29

J

Josef II. (rakouský císař) 34

K

Karel XII. (švédský král) 28
Kateřina II. Veliká (Alexejevna) (ruská carevna) 31, 32, 33, 37, 38, 36, 37, 38
Kazy Girej (krymský chán) 20
Kirim Girej (krymský chán) 31

L

Lassi, Petr Petrovič (ruský generál) 29, 30

Leont'jev, Michail Ivanovič (ruský generál) 29

Lžidimitrij I. (=Otrep'jev, Jurij Bogdanovič) 21

M

Makarij (metropolita – nejvyšší duchovní Moskevského státu) 14

Marie Terezie (rakouská císařovna) 33

Mazepa, Ivan (kozácký hetman) 26

Mehmed III. (osmanský sultán) 20

Münnich, Burkgardt Christoph (ruský vojevůdce) 29, 30

N

Nikon (ruský patriarcha) 36

P

Petr I. Alexejevič (Petr I. Veliký) (ruský car) 24, 27, 28, 29, 37

Požarskij, Dmitrij Michajlovič (ruský kníže a vojenský velitel) 22

Potěmkin, Grigorij (nejsvětlejší kníže, rádce carevna Kateřiny II. Veliké, gubernátor Tauridy) 33, 34, 35, 36, 37

Pugačov, Jemeljan Ivanovič (velitel povstání kozáků) 32

R

Radiščev, Alexandr Nikolajev (ruský prozaik a básník) 34

Romanov, Michail (první ruský car z dynastie Romanovců) 22

Rumjancev-Zadunajskij, Petr Alexandrovič (ruský generál) 31

S

Saip Girej (krymský a kazaňský chán) 13

Samojlovič, Ivan (kozácký hetman) 25, 26

Selim Girej (krymský chán) 26

Silvestr (zpovědník Ivana IV.) 14

Sobieski, Jan III. (polský král) 23, 24

Sofie Alexejevna (ruská carevna) 24, 25, 26, 27

Suvorov, Alexandr Vasiljevič (ruský kníže a vojevůdce) 33, 36

Š

Šagin Girej (proruský krymský chán) 32, 33

Šujskij, Vasilij Ivanovič (ruský bojar, později car) 21, 22

V

Vasa, Vladislav (polský král a velkokníže litevský) 21

Vasilij III. Ivanovič (velký kníže moskevský) 12

Viskovatov, Ivan Michajlovič (moskevský bojar a d'jak) 17, 18

Vorotynskij, Michail I. (moskevský vojevůdce) 18

Vyšněveckij, Dmytro (kozácký hetman)
13, 15

Z

Zikmund III. (polský král) 21, 22

Použitá literatura

ŠVANKMAJER Milan – VEBER Václav – SLÁDEK Zdeněk – MOULIS Vladislav:
Dějiny Ruska. Vydání.1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. Dějiny států.
ISBN 80-7106-128-X

ULBRECHTOVÁ Helena – VLČEK Radomír (eds.): *Poloostrov Krym: od křižovatky kultur k ruské kolonii; Řecko – Řím – Byzanc – Osmanská říše – Krymský chanát – Ruské impérium – Sovětský svaz – Ukrajina – Ruská federace*. Praha: Slovanský ústav AV ČR, v. v. i., 2022. ISBN 978-80-86420-85-1

VLČEK Radomír: *Impérium – stát – společnost: Proměny Ruska v 18. století*. Praha: Nakladatelství Historický ústav AV ČR, v. v. i., 2021. ISBN 978-80-7286-368-6

VLČEK Radomír: *Kapitoly z ruských dějin 18. století: Geneze a vývoj ruského impéria*. Brno: Masarykova Univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-6930-5

Obrázky

Obr. č. 1

(<https://www.google.com/maps/place/Crimean+Peninsula/@45.2672043,34.8832856,8.25z/data=!4m6!3m5!1s0x40eac2a37171b3f7:0x2a6f09e02affbaeb!8m2!3d45.3453029!4d34.4997274!16s%2Fm%2F0ndwhc3!5m1!1e4?hl=cs&entry=ttu>)

Obr. č. 2 (Autor: Neznámý – <http://www.vidania.ru/ivangrozny.html>, Volné dílo, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=14933256>)

Obr. č. 3 (Autor: Unknown Western European artist – <http://nedr.net>, Volné dílo, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=14632863>)

Obr. č. 4 (Autor: Připisováno Jean Marc Nattier – The Hermitage, St. Petersburg, Volné dílo, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=77692552>)

Obr. č. 5 (Autor: Ivan Argunov – http://lj.rossia.org/users/john_petrov/401087.html, Volné dílo, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=1358328>)